

Ключевые слова: художественный текст, украинская футбольная лексика, тематические группы футбольной лексики, украинский футбольный дискурс 30-40-х гг. XX века.

I. R. Protsyk,

*National University «Kyiv-Mohyla Academy»,
Ukrainian Philology Department*

«HE HAS BECOME AN ARDENT SUPPORTER OF FOOTBALL FOR ALL HIS LIFE». UKRAINIAN FOOTBALL TERMINOLOGY IN LITERARY WORKS IN THE 30–40-IES OF XX CENTURY

Peculiarities of functioning of Ukrainian football vocabulary in literary texts, written in 30-40-ies of XX century in Halychyna (short stories by Ivan Smolii, comedy “Korol striltsiv” by Ivan Kernytskyi and the story “The wind over Yanivska” by Zenon Tarnavskyi) have been explored. Semantics of football lexemes used in literary works of different genres has been analyzed, thematic classification of special nominations in them has also been made. It has been found out that the majority of football vocabulary functions in direct meaning but it has also been said that there are examples of semantic transformations of football names in the structure of a literary text as well. Observations over functioning of football terminology in the analyzed literary works made it possible to reveal certain tendencies in formation of national football terminological system in the 30-40-ies of XX century, which proves value of literary texts as the source of information about the development of Ukrainian football discourse.

Key words: artistic text, Ukrainian football vocabulary, thematic groups of football vocabular, Ukrainian football discourse in the 30-40-ies of XX century.

УДК 811.161.2'367

I. В. Романюк,

*канд. філол. наук,
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
старший викладач кафедри української мови і літератури*

СИНОНІМІЯ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ У РОМАНІ І. БАГРЯНОГО “ТИГРОЛОВИ”

У статті досліджуються погляди лінгвістів на проблему синонімії на синтаксичному рівні. Зосереджується увага на синонімічних відповідностях речень із синтаксичними зворотами та складнопідрядних речень як особливого синтаксичного явища у романі І. Багряного “Тигролови”.

Ключові слова: синонімія, синтаксична синонімія, дієприкметникові звороти, дієприслівникові звороти, складнопідрядні речення.

Синонімія представляє собою невичерпний арсенал виразних засобів мови, визначає її розвиненість, багатство, національну специфіку. Синонімія як один із проявів розвитку і збагачення мови виявляється на всіх її мовних рівнях. Однак більше уваги дослідники приділяли саме лексичній синонімії. Менш розроблена порівняно

нова проблема граматичної, і зокрема синтаксичної синонімії. Цим і пояснюється *актуальність* нашого дослідження.

Українська літературна мова володіє багатими можливостями передавати одну й ту ж думку різними синтаксичними конструкціями, які об'єднуються близькістю основного змісту і граматичного значення, однаковою граматичною позицією і розрізняються або структурою, або відтінками у значенні, або сферою вживання.

Синонімія синтаксичних зворотів і підрядних речень широко представлена в слов'янському мовознавстві, хоча ще й до сьогодні тут лишається багато дискусійних питань. Природа синтаксичних зворотів і підрядних речень заслуговує на увагу тому, що заміна одних конструкцій іншими надають мові урізноманітнення, збагачують її мовними засобами.

Метою статті є дослідження синонімії синтаксичних зворотів і підрядних речень як особливого синтаксичного явища у романі І. Багряного “Тигролови”.

Мета передбачає реалізацію таких *завдань*: 1) розглянути погляди лінгвістів на проблему синтаксичної синонімії; 2) схарактеризувати функціональні особливості синонімії синтаксичних зворотів і підрядних речень у романі І. Багряного “Тигролови”; 3) окреслити межі подальшого дослідження.

Об'єктом дослідження стали синтаксичні звороти та підрядні речення у романі І. Багряного “Тигролови”, що належать до активно вживаних конструкцій і вступають у синонімічні відношення.

Предметом дослідження є структурні, граматичні, семантичні та функціональні особливості синтаксичних зворотів та підрядних речень.

У роботі використано пошуковий і описовий **методи**.

Наукова новизна полягає у тому, що синтаксична синонімія є найменш дослідженою в мовознавстві, зокрема до сьогодні не була предметом дослідження у романі “Тигролови” І. Багряного.

Практична цінність дослідження полягає у використанні її результатів для вдосконалення мовної і культурної взаємодії, а також можуть бути застосовані у синтаксисі, синоніміології, комунікативній лінгвістиці.

Теоретична значимість отриманих результатів представляє собою цінний матеріал для встановлення синонімічних відповідностей в синтаксисі.

Синонімію в синтаксисі представляють не окремі слова (в тому числі прийменники, сполучники, відмінкові форми), а цілі синтаксичні конструкції (словосполучення і речення). Проблемою синтаксичної синонімії займалися такі вчені: В. Д. Горяний, Н. В. Гуйванюк, І. І. Ковтунова, О. М. Пешковський, В. П. Сухотін та інші вчені.

В. Д. Горяний вказує на синоніміку не лише між словами у словосполученнях та в реченнях, а й однакових за структурою словосполученнях: “Належачи до одного синтаксичного ряду, вони відрізняються певними відтінками значень, різними прийменниками та відмінковими закінченнями залежних компонентів” [2, с. 26-27].

Першим, хто глибоко зайнявся проблемою граматичної синоніміки, був О. М. Пешковський, який вперше у 1927 р. використав термін “граматичні синоніми”. На його думку вони різняться за формою, але близькі за змістом [5, с. 56].

Особливий інтерес представляє стаття І. І. Ковтунової “О синтаксической синонимике” [4]. Дослідниця зазначає, що синтаксичні синоніми розрізняються лише відтінками граматичного значення і представляють повний граматичний паралелізм.

В. П. Сухотін зазначає, що “під синтаксичними синонімами ми розуміємо такі різноманітні за структурою вільні поєднання одних і тих же самих слів

(словосполучень), а також речення, їх частини, а також більш складні синтаксичні утворення даної мови в епоху її розвитку, які виражають однорідні відношення та зв'язки явищ реальної дійсності” [6, с. 14]. При цьому автор не наводить жодного власного прикладу таких конструкцій.

Грунтовне дослідження проблем синтаксичної синонімії представлено в монографії проф. Н. Гуйванюк “Формально-семантичні відношення в системі синтаксичних одиниць” [3].

Отже, під синтаксичною синонімією лінгвісти розуміють здатність певних конструкцій передавати фактично ту саму інформацію з можливими логічними комунікативними акцентами та стилістичними відтінками. Синтаксичні синоніми тотожні за змістом і граматичним значенням, але різноструктурні за будовою.

Синтаксичними синонімами можна вважати: 1) словосполучення і відокремлені звороти; 2) речення з дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами і речення з означальною та обставинною підрядними частинами; 3) конструкції, що передають практично ту саму інформацію незалежно від їх структури.

Розглянемо паралельні форми синонімії синтаксичних зворотів і підрядних речень у романі “Тигролови” І. Багряного.

Семантично паралельними та функціонально близькими до речень з дієприслівниковими зворотами виступають такі синонімічні конструкції:

1) підрядні обставинні речення: 1. *Кінчаючи рядок, мелодія завмирає, губиться в грохоті коліс, ось-ось загубиться* [1, с. 16]. – *Коли кінчається рядок, мелодія завмирає, губиться в грохоті коліс, ось-ось загубиться*. 2. *Вони вже не годні були йти, і їх друзі тримали попід руки, апатично і байдуже допомагаючи пройти останній пруг землі* [1, с. 13]. *Вони вже не годні були йти, і їх друзі тримали попід руки, щоб допомогти апатично і байдуже пройти останній пруг землі* та ін.

2) однорідні дієслівні присудки: 1. *Люди стояли понуро, схиливши голови* [1, с. 14]. – *Люди стояли понуро і схилили голови*. 2. *Вночі мерехтіли зорі – мільйонами зір, змішуючись з іскрами від скаженого поїзда, а від насипу розбігались дерева й квіти і збігалися знову в химернім танку за драконом, і вогненні віяла прожектора крутили з них веремію* [1, с. 12]. – *Вночі мерехтіли зорі – мільйонами зір і змішувались з іскрами від скаженого поїзда, а від насипу розбігались дерева й квіти і збігалися знову в химернім танку за драконом, і вогненні віяла прожектора крутили з них веремію* та ін.

Зіставляючи дієприслівникові звороти і підрядні обставинні речення, можна прийти до висновку, що речення з дієприслівниковими зворотами набагато економніші, за змістом мають узагальнюючий характер, а відповідним підрядним обставинним реченням – їхнім синтаксичним паралелям – характерні чіткі умовно-часові, допустові, наслідкові та інші значення. Підрядним реченням характерна також категоричність, смислова завершеність, результативність дії.

Дієприкметниковий зворот і підрядне означальне речення можуть за певних умов замінювати одне одного. Заміна підрядного означального дієприкметниковим зворотом виявляється доцільною тоді, коли треба стисліше передати зміст або посилити означальність виразу, або уникнути збігу одноманітних конструкцій. Дієприкметникові звороти, що стоять перед 330означувальним словом і мають обставинний характер, можуть замінюватися підрядними причиновими, умовними або допустовими реченнями, наприклад: 1. *Заскочений нагло сохатий (лось) прикипав на галявині, спаралізований жахом, а далі зривався й, ламаючи ноги та обдираючи шкуру, гнав скільки духу у безвість* [1, с. 6]. – *Заскочений нагло сохатий (лось) прикипав на галявині, бо був спаралізований жахом, а далі зривався й, ламаючи ноги та обдираючи шкуру,*

гнав скільки духу у безвість. 2. *Крізь загартовані діри дивилися тоскно грона мерехтливих очей, - дивились крізь темряву десь на утрачений світ, десь туди, де лишилася країна, осяяна сонцем, де лишилася Вітчизна, озвучена сміхом дитинства і юності, рано одятої, де лишилася мати... родина... дружина* [1, с. 7]. – *Крізь загартовані діри дивилися тоскно грона мерехтливих очей, - дивились крізь темряву десь на утрачений світ, десь туди, де лишилася країна, яка осяяна сонцем, де лишилася Вітчизна, яка озвучена сміхом дитинства і юності, яка була рано одята, де лишилася мати... родина... дружина* та ін.

Отже, різноманітні звороти надають мовленню певної стрункості, логічності, економічності, динамічності та лаконічності, а складнопідрядні речення упорядковують, урізноманітнюють наше мовлення, відвертають двозначність і неточність.

Складнопідрядні речення мають свої синоніми: 1) дієприслівникові звороти: 1. *А рука не в одного тяглася до шапки, щоб стягти її до сирій землі* [1, с. 14]. – *А рука не в одного тяглася до шапки, стягуючи її до сирій землі*. 2. *Клекіт зборканої, але не зламаної і не упокореної волі, що поривався зі стиснених щелеп, не віщував нічого доброго* [1, с. 11]. – *Клекіт зборканої, але не зламаної і не упокореної волі, пориваючись зі стиснених щелеп, не віщував нічого доброго* та ін.

2) прикметникові звороти, а також конструкції орудного відмінка: 1. *І гнали у безвість луни, мов духи гірські, - розлітались на горах, стрибали у провалля, ховались в нетрях* [1, с. 6]. – *І гнали у безвість луни духами гірськими, розлітались на горах, стрибали у провалля, ховались в нетрях*. – *І гнали у безвість луни, подібно до духів гірських, - розлітались на горах, стрибали у провалля, ховались в нетрях*. 2. *Радісний і святковий, сповнений вщерть життям і дзвоном, цей першокласний люксовий експрес плив, ніби окремий світ між світами* [1, с. 16]. – *Радісний і святковий, сповнений вщерть життям і дзвоном, цей першокласний люксовий експрес плив окремим світом між світами*. 3. *Пісня б'ється, як птах у домовині* [1, с. 16]. – *Пісня б'ється, подібно до птаха у домовині. Пісня б'ється птахом у домовині* та ін.;

3) прості речення: *Він ішов туди, де кінчається земля* [1, с. 11]. *Він ішов до кінця землі* та ін.

Звичайно, синтаксична синонімія урізноманітнює мовлення, але необхідно пам'ятати про семантику речення, тому що одна конструкція може чіткіше передати думку, ніж інша.

Але можемо спостерігати і випадки коли речення з синтаксичними зворотами і складнопідрядні речення не мають синонімічних утворень, оскільки при заміні однієї синтаксичні конструкції на іншу втрачається первісний зміст речення, наприклад: *І розбігалися злякано сосни й смереки, кидаючись урозтіч* [1, с. 6]. А також: *По них блукали розпучливо очі тих, що мали щастя припасти до ґрат...*[1, с. 11] та ін.

Отже, вивчення синонімії синтаксичних конструкцій є важливим аспектом порівняльного дослідження граматичної будови мови. Це дозволяє не тільки встановити спільні й специфічні риси близьких за значенням одиниць, але й розкрити їх функціональні особливості, з'ясувати способи мовного відображення явищ і зв'язків об'єктивної дійсності. Таким чином, синтаксичні синоніми виконують функції заміщення, уточнення та урізноманітнення змісту речення.

У подальшому дослідженні варто було би звернути увагу на синтаксичну синонімію в поетичних творах українських письменників.

Література

1. Багрянний І. Тигролови: Роман; Огняне коло: Повість / І. Багрянний. – К.: Український письменник, 1996. – 350 с.
2. Горяний В. Д. Синтаксична синонімія словосполучень і речень / В. Д. Горяний // Українська мова і література в школі. – 1969. - № 5. – С. 26-28.
3. Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць [монографія] / Н. В. Гуйванюк. – Чернівці: Рута, 1999. – 336 с.
4. Ковтунова І. І. О синтаксической синонимике / И. И. Ковтунова // Вопросы культуры речи. Вып. 1. – М., 1955. – С.37-53.
5. Пешковский А. М. Принципы и приемы стилистического анализа и оценки художественной прозы / А. М. Пешковский. – М.: Гос. акад. художеств. наук, издат, 1927. – 68 с.
6. Сухотин В. П. Синтаксическая синонимика в современном русском литературном языке / В. П. Сухотин. – М.: АН СССР, 1960. – 160 с.

References

1. Bahrianyi, I. (1996), *Tiger trappers: Novel; the Circle of Fire: Novel* [Tyhrolovy: Roman; Ohniane kolo: Povist], Ukrainskyi pysmennyk, Kyiv, 350 p.
2. Goryaniy, V. D. (1969), *The syntactic synonymy of word-combinations and sentences* [Syntaksychna synonimiia slovospoluchen i rechen], Ukrainska mova i literatura v shkoli, No. 5, pp. 26-28.
3. Huiyvanyuk, N. V. (1999), *Formally and semantic correlations are in the system of syntactic units* [Formalno-semantychni spivvidnoshennia v systemi syntaksychnykh odynyts], Chernivtsi, 336 p.
4. Kovtunova, I. I. (1955), *The syntactic synonymy* [О синтаксической синонимике], Voprosy kul'tury rechi, No. 1, pp. 37-53.
5. Peshkovsky, A. M. (1927), *The principles and methods of stylistic analysis and evaluation of artistic prose* [Printsipy i priemy stilisticheskogo analiza i otsenki khudozhestvennoy prozy], Gosudarstvennaya akademiya khudozhestvennykh nauk, Moscow, 68 p.
6. Suhotin, V. P. (1960), *Syntactic synonymy in the modern Russian literary language* [Sintaksicheskaya sinonimika v sovremennom russkom literaturnom yazyke], Akademiya nauk SSSR, Moscow, 160 p.

И. В. Романюк,

*Измаильский государственный гуманитарный университет,
кафедра украинского языка и литературы*

СИНОНИМИЯ СИНТАКСИЧЕСКИХ КОНСТРУКЦИЙ В РОМАНЕ И. БАГРЯНОГО “ТИГРОЛОВЫ”

В статье рассматриваются взгляды лингвистов на проблему синонимии на синтаксическом уровне. Акцентируется внимание на синонимических парах, которые образуют предложения с синтаксическими оборотами и сложноподчиненные предложения в романе И. Багряного “Тигроловы”.

Ключевые слова: синонимия, синтаксическая синонимия, причастный оборот, деепричастный оборот, сложноподчиненное предложение.

THE SYNONYMY OF SYNTACTICAL CONSTRUCTIONS IN NOVEL “TIGER TRAPPERS” BY I. BAHRIANYI

The *purpose* of the article is to study the **synonymy** of syntactic *construction* and **compound sentence** in novel “Tiger trappers” by I. Bahrianyi . The **object** of the analysis were *participial construction*, dangling participle and **compound sentence** in novel “Tiger trappers” by I. Bahrianyi, that belong to the actively used constructions and become synonyms. The *subject* of this article is the structural, grammatical, semantic and functional properties of syntactical constructions and **compound sentence**. **The descriptive and contrastive methods are used in this linguistic research. Results:** the study of the synonymy of syntactic constructions is an important aspect of a comparative research of the grammatical structure of a language. This allows not only to reveal common and specific features of similar units, but also to reveal their functional features. Therefore syntactic synonyms perform the functions of substitution, refinement and variety of the meaning of the sentence. In further research it is necessary to pay attention to syntactic synonymy in the poetic works of Ukrainian writers.

Key words: **synonymy, syntactic synonymy, participial construction, dangling participle, compound sentence.**

УДК 811.161.2'42

Н. М. Савчук,
канд. філол. наук, доц.,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини,
доцент кафедри практичного мовознавства

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ КАРТИНИ СВІТУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ТЕКСТОВОЇ МОТИВАЦІЇ

У статті розглянуто теоретичні засади репрезентації художньої картини світу крізь призму текстової мотивації; встановлено взаємозв'язок між поняттями *мотивація* (*мотивування*), *мотивованість*, *мотивізація* як ключових дескрипцій у царині словотвору, теорії номінації та когнітивної ономасіології; надано визначення поняття *художній текст* як особливої функціональної системи; сформульовано теоретичні положення текстової мотивації (позиція автора) і її дешифрування (позиція читача) як пізнавального процесу в репрезентації художньої картини світу.

Ключові слова: художня картина світу, мотивація, текстова мотивація, художній текст.

Постановка наукової проблеми та її актуальність. Сучасний антропоцентричний вектор розвитку лінгвістичної науки спрямований на виявлення взаємозв'язку мови і людини, що і зумовило залучення до мовознавчих досліджень здобутків інших наук. Це стосується, насамперед, *філософії* (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Топоров, У. Еко та ін.), *біології* (У. Матурана), *нейрології* (А. Дамазіо,